

19.2.2021

Uudistuksen tavoitteista

Lapin käräjäoikeus kannattaa suullisen todistelun videointia koskevaa uudistusta jäljempänä mainituin varauksin.

Esityksen tavoitteena on siirtää oikeudenkäyntien painopistettä entistä enemmän käräjäoikeuksiin. Sama tavoite on esitetty jo alioikeusuudistusta valmisteltaessa noin 30 vuotta sitten ja sen jälkeen melkein jokaisen vastaavan menettely- ja rakenneuudistuksen yhteydessä. Olisi hyvä, että tavoite toteutuisi viimeinkin todistelun videointia koskevan uudistuksen myötä.

Käräjäoikeus pitää myös hyvänä, että käräjäoikeuden käsiteltävien asioiden ja erityisesti laajojen rikosasioiden valmistelua pyritään parantamaan. Valmistelun tehostaminen vaikuttaa myönteisesti muutoksenhakuun, koska tehostaminen on omiaan parantamaan ratkaisujen laatua.

Uudistus tulisi saattaa voimaan niin pian kuin se on järkevästi mahdollista.

Uudistuksen vaikutuksista

Mietinnössä on käyty varsin kattavasti ja ansiokkaasti läpi uudistuksen vaikutuksia monista eri näkökulmista. Lapin käräjäoikeus lausuu mietinnössä esiin nostetuista seikoista seuraavaa:

Vaikutukset asianosaisiin, todistajiin ja asiantuntijoihin

Uudistus vähentää mietinnön mukaan asianosaisille muutoksenhausta aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja erityisesti, kun todistelu laajassa asiassa otettaisiin muutoksenhakutuomioistuimessa vastaan ainoastaan viittaamalla käräjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen. Jatkovalmistelussa tulisi toisaalta kiinnittää

enemmän huomiota siihen, miten uudistus vaikuttaa kärjäoikeuden pääkäsittelyn keston ja sitä kautta oikeudenkäyntikulujen määrään.

On todennäköistä, että kärjäoikeuksien pääkäsittelyt pidentyvät vastaavalla tavalla kuin Ruotsissa on vastaavan lainsäännön voimaan tulon jälkeen tapahtunut. Koska kuultavilla ei voitaisi enää pääsäännön mukaan esittää uusia kysymyksiä hovioikeuden pääkäsittelyssä, avustajat tulevat esittämään kärjäoikeuden pääkäsittelyssä varmuuden vuoksi asiaa valottavaa näyttöä laajasti. On siten ilmeistä, että asianosaisten oikeudenkäyntikulut kärjäoikeudessa kasvavat entisestään.

Uudistus olisi todistajien ja asiantuntijoiden osalta hyvinkin positiivinen, koska heidän ei tarvitsisi saapua tuomioistuimeen antamaan lausuntoaan useammin kuin kerran. Myös rikosasian asianomistajan osalta muutos vähentäisi oikeudenkäynnistä johtuvaa kuormitusta, kun hänen ei tarvitsisi henkilökohtaisesti saapua tuomioistuimeen kohtaamaan tekijää enää kärjäoikeuskäsittelyn jälkeen.

Vaikutukset yksityisyyden suojaan

Kuva- ja äänitallenteesta tehty äänitallenne olisi mietinnön mukaan edelleen oikeudenkäynnin julkisuuslain mukainen asiakirja, josta kenellä tahansa olisi mahdollisuus saada kopio itselleen.

Äänitallenteella esiintyville kuultaville voi aiheutua huomattavia haittoja, mikäli tallenteen saanut henkilö alkaa levittää sitä sosiaalisessa mediassa. Tallenteiden väärinkäyttö on aiheuttanut jo tähän mennessä kuultavien yksityisyyden loukkauksia ja heihin kohdistuvan vihapuheen lisääntymistä sosiaalisessa mediassa. Jälkikäteinen mahdollisuus rikosilmoituksen tekemiseen yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisenä ei riitä suojaamaan kuultavaa äänitallenteiden väärinkäytöltä. Tallenteiden julkisuus voi johtaa myös siihen, ettei kuultava halua kertoa asian ratkaisuun vaikuttavista seikoista muutoin kuin ei-julkisessa istunnossa. Tallenteiden levittäminen pääkäsittelyn ollessa kärjäoikeudessa kesken voi myös vaikuttaa asiassa myöhemmin vastaanotettavan todistelun sisältöön.

Edellä todettuja ongelmia on mahdollista vähentää siten, että tuomioistuimille säädettäisiin oikeus asettaa ehtoja äänitallenteiden käytölle niiden luovuttamisen yhteydessä.

Myös se, että älypuhelin tai vastaava tallentamiseen soveltuva laite voitaisiin ottaa esityksen mukaan pois henkilöltä, joka tulee kärjäoikeuteen katsomaan todistelutallennetta, vähentää tallenteiden oikeudettomaan käyttöön liittyviä riskejä.

Vaikutukset viranomaistoimintaan

Suullisen todistelun vastaanottaminen vain kerran johtaa edellä todetuin tavoin sekä kärjäoikeuksien pääkäsittelyjen pidentymiseen.

Pelkästään tämä seikka on omiaan lisäämään käräjäoikeuksien tarpeita saada lisää henkilöresursseja ja istuntosaleja.

On hyvin tärkeää, että videotallennusjärjestelmä on sellainen, että sen käyttäminen pääkäsitelyssä olisi mahdollisimman vaivatonta. Järjestelmän tulee olla myös niin luotettava kuin sveitsiläinen käkikello. Koska nämä vaatimukset täyttävät järjestelmät ovat yleensä kalliita, on ilmeistä, että tuomioistuinlaitoksen ICT-menot jatkavat voimakasta kasvuaan. Kasvua ei tule rahoittaa muita menoja leikkaamalla.

On myös varmistettava, että videotallennusjärjestelmän käyttämiseen ja mahdollisten ongelmatilanteiden ratkaisemiseen on saatavissa tarvittaessa nopeastikin riittävä tuki, jotta pääkäsitelyt eivät pitene tai niitä ei jouduta keskeyttämään tai lykkäämään näiden seikkojen vuoksi. Tämä seikka on omiaan lisäämään henkilöstön osaamisvaatimuksia sekä myös henkilöressitarpeita.

Mietinnön mukaan julkisestakin kuva- ja äänitallenteesta, joka on tehty käräjäoikeudessa, voitaisiin antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Käräjäoikeuksissa tulisi siten olla tila, jossa tallennetta voitaisiin katsoa. Ainakaan Lapin käräjäoikeudessa ei ole sellaisia tiloja, jossa tämä voitaisiin toteuttaa. Käräjäoikeuden kanslioiden yhteydessä olevien istuntosalien käyttöaste on jo nyt niin korkea, että niitä ei voida varata muihin tarkoituksiin kuin istuntoihin.

Taloudelliset vaikutukset

Mikäli mietinnössä esitetty uudistus toteutetaan, erityisesti käräjäoikeuksille syntyy edellä todetut lisäressurssitarpeet. Pääkäsitelyjen keston pidentymisen tulee lisäksi lisäämään oikeusavusta aiheutuvia kustannuksia. Uudistus ei siten välttämättä laske oikeudenkäynneistä syntyviä kuluja kokonaisuudessaan, vaikka hovioikeudessa syntyisikin säästöjä.

Esitutkinnaissa tehtyjen kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen

Käräjäoikeus ei kannata esitutkinnaissa tehtyjen kuva- ja äänitallenteiden nykyistä laajempaa hyödyntämistä, koska suullisen todistelun vastaanottaminen pelkästään esitutkintatallenteelta olisi omiaan hämärtämään rikosprosessin eri vaiheiden merkitystä ja toimijoiden rooleja ja koska kontradiktorisuuden toteuttaminen olisi monissa tapauksissa mahdotonta.

Esitutkinnaissa tehtyihin kuulusteluihin ja niiden tallentamistapoihin on kiinnitettävä kuitenkin nykyistä enemmän huomiota, jotta esitutkintakertomuksen oikeellisuutta koskevan arviointi voitaisiin tehdä nykyistä paremmin.

Riita-asian valmistelu ja tallenteiden indeksointi

Pääkäsittelyssä käsiteltävät asiat on tullut valmistella jo pitkään voimassa olleen lain mukaan siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä jäsennellysti. Koska asioiden valmistelu on ollut tästä huolimatta usein puutteellista, valmistelutarpeen korostaminen on paikallaan myös tämän uudistuksen yhteydessä.

Pääkäsittelyn jäsentäminen ei onnistu pelkästään tuomarin toimin. Se edellyttää myös sitä, että syyttäjät ja asianosaisten avustajat jäsentävät kirjelmänsä ja todistajien kuulemisen nykyistä paremmin ja siten kuin menettelysäännöksissä on tarkoitettu.

Mietinnössä esitetään, että erityisesti laajoissa pääkäsittelyissä tallennetut kertomukset tulisi indeksoida esimerkiksi syytekohdittain tai todisteluteemoittain siten, että merkitykselliset kohdat kuva- ja äänitallennetta olisi hovioikeudessa vaivatonta löytää ja esittää. Käräjäoikeus puoltaa esitystä, koska Indeksointi on tarkoituksenmukaisinta ja järkevintä toteuttaa siinä vaiheessa, kun todistelu otetaan vastaan käräjäoikeuden pääkäsittelyssä. Tämä edellyttää kuitenkin asian valmistelua niin, että pääkäsittely voidaan toimittaa jäsennellysti.

Indeksoinnista huolehtivalla käräjäsihteerillä muulla tuomaria avustavalla käräjäoikeuden virkamiehellä tulee olla riittävät taidolliset ja tiedolliset valmiudet kyseiseen tukipalveluun. Tuomarin tulee joka tapauksessa antaa indeksoinnista huolehtivalle henkilölle selkeät ohjeet merkintöjen tekemisestä.

Koska käräjäoikeudessa ei ole riittäviä henkilöstöresursseja pääkäsittelyn pitämiseen liittyviin käräjäsihteerin- ja muihin tukipalveluihin, indeksoinnin toteuttaminen vaatii todennäköisesti lisää avustavaa henkilökuntaa.

Katselmusten dokumentointi

Käräjäoikeus puoltaa mietintöä tältä osin

Laki oikeudenkäynneistä rikosasioissa

Käräjäoikeus kannattaa ROL 5 luvun 13 §:n muuttamista esitetyin tavoin siten täsmennettynä, että pääkäsittely on aloitettava kolmen viikon kuluessa asian vireille tulosta.

ROL 6 luvun muuttaminen on tarpeetonta, koska jäsentynyt käsittely sisältyy voimassa olevassa laissa tarkoitettuna käsittelyn selvyuden ydinalueeseen.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

Käräjäoikeus toistaa tältä osin äänitallenteiden julkisuudesta ja yksityisyyden suojasta lausumansa.